

д.е.н., проф. Мороз Олег Васильович,

к.е.н., доц. Карачина Наталія Петрівна

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

ДО КОРЕГУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ МІКРОЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ОБГРУНТУВАННІ МОДЕЛІ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Теорія підприємства тривалий період – із часу формування неокласики/мікроекономіки у трактуванні А.Маршала [1] - залишається предметом наукових досліджень і є орієнтованою на пошук закономірностей щодо максимізації ефективності діяльності підприємства. Закономірності досягнення, підтримання, захисту такої максимізації можуть бути поєднаними у відповідну модель («модель ефективності підприємства»).

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі представлено різні підходи до трактування моделі ефективності інституту підприємства, що відображено у ряді публікацій, наприклад [2]. З числа інших, можливо виділити такі підходи як неокласичний, агентський, стейкхолдерський, контрактний, інституційний, механістичний, соціальний, ієрархічний, суспільний і т.д. На нашу думку, значна частина таких підходів є співзвучною за змістом.

Дискусійними є питання переліку потенційно можливих функцій підприємства, їх відповідності щодо соціоекономічних функцій загалом, динаміці таких функцій в процесі останніх реформ на пострадянському просторі в зв'язку із видозміною інституту вітчизняного підприємства загалом та при аналізі кожного конкретного випадку, типізації підприємств в залежності від набору виконуваних ним функцій (наприклад, «мінімалістського» підприємства та підприємства з високим рівнем корпоративної культури), життєздатності окремих типів з точки зору суспільних пріоритетів. Відповідний матеріал досить детально і обґрунтовано представлено в роботах російських інституціоналістів. Так,

Г.Клейнером наголошується [2] на тому, будь-яке підприємство здійснює поліфункціональну і різносуб'єктну діяльність, забезпечуючи водночас існування складної матриці взаємозв'язків з широким колом агентів; врахування поліфункціональності є необхідним при аналізі ефективності підприємства.

Метою статі є обґрунтування об'єктивних передумов та логічного базису для широкого використання у мікроекономічному аналізі категорій «поведінка підприємства», «модель такої поведінки», а також «функціональна модель поведінки підприємства».

Виклад основного матеріалу досліджень. Враховуючи об'єктивні обмеження кожного з підходів, вважаємо, що раціональний зміст їх може бути узагальненим у концепції аналізу підприємства на основі аналізу його поведінкових функцій. Звідси ефективність підприємства пов'язується нами з точки зору максимізації ефективності його функцій, яка б мала – узагальнюючи – найвищий рівень економічної обґрунтованості таких функцій, згрупованих у певній моделі співвідношення внутрішніх елементів підприємства, його адекватній реакції на вплив зовнішнього середовища та здатності до самоорганізації. Іншими словами, кількість функцій і – умовно – їх якість (або те, наскільки досконало забезпечена та чи інша функція), визначає ефективність підприємства (в даному разі останній термін є відмінним по відношенню до термінів «ресурсної», «поточної» чи ін. ефективності).

Хотіли б підкреслити також і те, що сутність таких моделей, а також можливості їх досягнення можуть трактуватися, у сукупності із іншими критеріями і показниками, на основі використання категорії «модель поведінки підприємства», яка обґрунтовується нами, зокрема у [3].

Питання не втрачає своєї актуальності, особливо з огляду на досвід і специфіку трансформації вітчизняних підприємств на постприватизаційному етапі. Увага до даного питання зрозуміла, тому що підприємство (в даному разі не розглядаються відмінності у трактуванні понять «фірма», «підприємство» та ін.) залишатиметься і надалі ключовим елементом будь-якої економічної системи. Проте це є скоріше прагматичним підходом (на шталт того, що «ефективне під-

приємство – ефективна вся економічна система»), тоді як з наукової точки зору виключно важливим є констатація тієї обставини, що підприємство по суті копіює всі (або переважну кількість) соціоекономічних функцій, притаманних, наприклад, державі, окремій сім'ї, клану і т.д. З цих позицій підприємство є не тільки і не стільки економічним, скільки соціальним інститутом. Це означає, що у вирішенні суто економічних завдань – наприклад, підвищення продуктивності праці, прибутковості і т.д. – обов'язково повинні залучатися інструментарії і соціології.

Згідно авторської концепції, будь-які особливості внутрішньої архітектури, адаптаційної здатності як реакції на зовнішні тиски та ін. варіативні уніфікації окремого підприємства реалізуються на практиці його діяльності у вигляді певної поведінки, яка може бути ідентифікованою – визначеною, оціненою, прогнозованою та придатною до моделювання – з точки зору зміни характеру функцій, які виконує підприємство при зміні умов. Узагальнення усталених тенденцій і закономірностей такої поведінки дає можливість стверджувати про певні моделі функціональної поведінки. Далі постає логічне питання того, яка модель поведінки є найефективнішою, а звідси - що може бути критеріями оцінювання такої ефективності, і перейти до такого сценарію розвитку.

Авторська позиція щодо визначення категорії «поведінка підприємства» формувалась під впливом еволюційності характеру даної категорії та подвійності детермінації: за об'єктом (обумовленість поведінки обставинами, ситуацією, системою відносин, інституційними структурами) і за суб'єктом (залежність поведінки від інтересів, цінностей, потреб, мотивів, стереотипів). Зауважимо, що пріоритетність надана синтезу неокласичного та інституціонального підходів до визначення економічної поведінки. Отже, «поведінка підприємства» - це комбінація закономірних дій, яка відтворює сутність та характер економічної діяльності, що обумовлена впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, для реалізації пріоритетних цілей в умовах вибору та адаптації до змін.

За таким теоретичним підґрунтя полягає дуже чітке практичне поле аналізу: як показали результати наших досліджень (стосовно особливостей розвит-

ку машинобудівних підприємств Вінниччини за період 1990-2008 рр.), класична схема орієнтації діяльності підприємств на пріоритети ринку та - відповідно – критерії оцінювання ефективності не має практичного підтвердження. Іншими словами, підприємство діє за дуже складним комплексом факторів, що обумовлюють вибір альтернатив дій. Реально траєкторія розвитку вітчизняних підприємств на постприватизаційному етапі визначалася – у самому загальному окресленні – складним комплексом факторів соціально-економічного, інституційного, біхевіористичного та ін. змісту, де ринкові фактори є лише складним відображенням зазначених факторів.

Авторська точка зору не є поодиноким. У науковій літературі є досить багато публікацій, наприклад [4-6], на тему спірних наслідків реформ і відмінностей пострадянських економік. Таких публікацій у вітчизняній періодиці з'являється, як показав аналіз, все більше.

Таким чином, якщо парадигма об'єктивності аналізу підприємства на основі його функціональних поведінкових моделей має, умовно кажучи, право на життя, в науковому плані актуальним представляється пошук ідеальної моделі поведінки підприємства. Звідси концептуальний висновок авторів полягає у констатації необхідності побудови еволюції інституту підприємства на платформі фундаментального процесу не тільки і не стільки ринкової адаптації, скільки формування підприємства нового – постіндустріального – типу. Натомість, як засвідчили результати наших досліджень на прикладі машинобудівних підприємств Вінниччини, реальні сценарії поведінки останніх на постприватизаційному етапі найчастіше представляла собою шлях деградації чи згорання значної частини соціальних та економічних функцій, що можна пояснити як об'єктивними і суб'єктивними чинниками, так і інституційною своєрідністю вітчизняних підприємств. Особливо це відчутно при аналізі конкретних процесів на підприємствах, наприклад, управління якістю, інноваційних, інвестиційних процесів, змін маркетингової, збутової політики і т.д.: здійснення таких процесів ґрунтується на сукупності функцій, що виконуються підприємством. За своєю сутністю – за поодинокими виключеннями - це означало перехід від вироб-

ничої до рентоорієнтованої поведінки в рамках своєї моделі, тобто такої, що побудована не на засадах економічної ефективності, а досягнення певного рівня безпеки активів від «ворожого» (у сприйнятті керівників підприємств) зовнішнього впливу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, є підстави стверджувати про можливість введення в економічну теорію, особливо у її мікроекономічний блок, інтелектуального комплексу, пов'язаного із категоріями «поведінка підприємства», «функціональна модель поведінки підприємства» та ін. Звідси аналіз діяльності сучасного вітчизняного підприємства повинен здійснюватися на основі вивчення характеру виконуваних функцій. В теоретичному контексті це є підставою для формулювання загальних функціональних моделей поведінки підприємств. Все вище зазначене представляє собою також вихідні умови для постановки задачі дослідження, метою якого є розроблення ідеальної моделі поведінки підприємства та формування на цій основі ефективної системи управління ним, а також створення відповідної методичної бази аналізу.

Література

1. Маршалл А. Принципы экономической науки. – М.: Прогресс, 1993. – 476 с.
2. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем / Г.Б. Клейнер; ЦЭМИ РАН. – М.: Наука, 2004. – 240 с.
3. Карачина Н.П. До питання моделювання економічної поведінки підприємств // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 235. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 757-763.
4. Стиглиц Дж. Куда ведут реформы? К десятилетию начала переходного периода // Вопросы экономики. – №7. – 1999. – С.14-17.
5. Эрнандо де Сото. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 272 с.
6. Щербак В. Аналіз глобалізаційного циклу на засадах політекономічної практики // Економіка України. – 2009. – №1. – С.82-91.

ЗАЯВКА УЧАСНИКА

Прізвище	Мороз
Ім'я	Олег
По батькові	Васильович
Науковий ступінь	доктор економічних наук
Вчене звання	професор
Посада	зав. кафедри менеджменту та моделювання в економіці
Установа	Вінницький національний технічний університет
Адреса	21021 м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 95
Контактний телефон	8 0432 598 288, 80976575912
E-mail	-
Назва доповіді	До корегування методології мікроекономічного аналізу при обґрунтуванні моделі ефективності сучасного підприємства
Форма участі у конференції	опублікувати статтю

ЗАЯВКА УЧАСНИКА

Прізвище	Карачина
Ім'я	Наталія
По батькові	Петрівна
Науковий ступінь	кандидат економічних наук
Вчене звання	доцент
Установа	Вінницький національний технічний університет
Адреса	21021 м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 95
Контактний телефон	8 0432 598 564, 80977573830
E-mail	karachina@planeta.vn.ua
Назва доповіді	До корегування методології мікроекономічного аналізу при обґрунтуванні моделі ефективності сучасного підприємства
Форма участі у конференції	опублікувати статтю